

Sociale driegeleding

Beperken van machtsstreven

Sociale driegeleding heeft voor Edithe de Clercq Zubli niets te maken met een ideologie die de waarheid in pacht heeft. De vrije bovenbouw in Meppel was op deze inzichten gebouwd en bracht in haar leven hoogte-, maar ook dieptepunten.

Toon Schmeink

Voor Edithe de Clercq Zubli (66) is de vraag naar de betekenis van de antroposofie in haar leven niet te beantwoorden. 'De menskunde van Rudolf Steiner is de mens. Alles om ons heen is antroposofie. In het boek *Theosofie* van Rudolf Steiner herken je jezelf als mens. Dat zijn voor mij de sleutels waardoor je überhaupt iets van de wereld kunt begrijpen.' Naast het vrijeschoolonderwijs – een ex-collega kenschetst Edithe als een 'topkracht' – staat haar leven in het teken van sociale driegeleding, Rudolf Steiners visie op een gezonde samenleving. Dat pogingen tot realisatie niet gemakkelijk zijn heeft haar nog niet pessimistisch gemaakt.

'De schuldvraag waarom bepaalde expliciet driegelede ondernemingen niet zijn doorgezet, stel ik al lang niet meer. Er is veel doorzettingsvermogen voor nodig, en allereerst de juiste inzichten. Het heeft niets te maken met een ideologie die de waarheid in pacht heeft en deze aan de mensen wil opleggen. Het heeft wel alles te maken met drie maatschappelijke systemen waarvan vrijwel alle maatschappelijke analyses uitgaan dat deze werkzaam zijn: een technisch-economisch, een politiek-administratief en een sociaal-cultureel gebied. Maar het niet hanteren van de juiste normen voor die verschillende gebieden leidt tot al die consequenties die we tegenkomen in het sociale en politieke leven. Bijvoorbeeld een woekerend kapitalisme, naast een sterk regulerende overheid. Denk aan de landbouw. Het antiglobalisme is ook alleen maar te begrijpen als een willen recht zetten van die onhoudbare situatie. Daar leeft de idee van de driegeleding op de bodem van de ziel. Dat is wat er eigenlijk wordt gewild.'

'En denk aan het onderwijsbeleid: de vrijheid van onderwijs bestaat nu uit het zelf mogen bepalen wie er het eerst ontslagen wordt. Een budgetzaak! Nu zal het wel niet zo'n vaart lopen, want er is een groot tekort aan leerkrachten. Maar de inhoud van het onderwijs ligt bijna woordelijk vast. En dan te bedenken dat de vrijheid van onderwijs op de vrijescholen betekende dat de leraar in wisselwerking met de leerlingen probeert de lessen zelf vorm te geven. Die dingen werken immers door bij de kinderen. Je zit nu vol spanning te kijken hoe creatief ze nog zijn. Ik vind het bewonderenswaardig wat mensen nog proberen om de creativiteit erin te houden dwars tegen de afstomping in.'

'Het hele verouderde top-down gebeuren doet weer zijn intrede. In deze postmoderne wereld gaat het erom voortdurend aan de grenzen te werken, voor vrijheid en noem het maar broederschap, waarnaar zo veel mensen verlangen. Dat sluit heel goed aan bij de basisbegrippen van de driegeleding. Deze begrippen stellen alleen maar grenzen aan het ongebreidelde machtsstreven. Het valt meteen op, als je in een institutie grenzen met elkaar hebt afgesproken, dat er direct rampen ontstaan wanneer iemand die grenzen overschrijdt. Progressief zijn betekent in deze tijd werken aan een radendemocratie (in 1918 en 1919 bestond er in Beieren en in Hongarije korte tijd een 'radenrepubliek', red.), zelfs begrippen als associatieve en directe democratie vallen in de discussie over sociale en politieke filosofie. En kijk maar naar wat er in de deelraden van Amsterdam gebeurt. Daarbij zijn mensen betrokken die weet hebben van driegeleding. Ze weten wat ze doen. Daar zal het steeds meer om gaan: bewustzijn bij wat je vanuit het geweten op sociaal

gebied aan het doen bent.'

Bloeiende associatie

De antroposofie leerde Edithe kennen via een 'antropotante', Gerda Moes, huisarts in Amsterdam. 'Ik vroeg haar advies voor een van onze kinderen. Via tante Gerda kwam ik terecht bij een andere antroposofische arts, Walburgh Schmidt, die mij echt op het spoor zette. Maar ik had *De filosofie van de vrijheid* van Steiner toen al gelezen als student geschiedenis in Leiden voor een keuzevak filosofie. Als meisje van zeventien had ik eens geposeerd voor een kunstschilder die werkte met allerlei weeïge kleurtjes, vond ik toen. Hij vertelde heel veel over vorige levens, reïncarnatie en antroposofie. Ik had toen sterk het gevoel dat het voor mij nog niet aan de orde was en stopte al die dingen in een laatje van mijn ziel met het etiket "dat komt nog wel eens, maar nu niet".'

Halverwege jaren zestig trouwde zij met Mouringh Boeke, toen nog werkzaam aan de juridische faculteit van de Leidse universiteit.

'We kregen een gezin met vijf kinderen en woonden bijna 25 jaar in Leiden. Begin jaren negentig zijn we gescheiden en zoals in elke echtscheiding is het moeilijk geweest. Die Leidse tijd en met name de jaren zeventig en tachtig waren heel vruchtbaar. Mouringh werkte voor het therapeuticum van Walburgh Schmidt, een bloeiende associatie. Er werden veel driegeledingsbijeenkomsten georganiseerd. Net als hij was ook ik vaak op pad om over de vrijeschoolpedagogie te vertellen in samenhang met de driegeleding. Het tijdschrift *Driegonaal* werd opgericht. Begin jaren tachtig startte een opleiding voor driegeleding vanuit een vraag van studenten. Dieter Brüll, Mouringh Boeke, Huub Houben, Rosalind Veltman, Sjoukje Rietveld (voor euritmie) en ik waren de docenten. Dat waren een- of tweejarige opleidingen, vijf rondes, die heel wat professionele driegeleders afleverden. We gingen in die tijd ook vaak naar het Duitse Achberg, het internationale driegeledingscentrum dat dit jaar haar 33-jarig bestaan viert, waar we veel mensen uit de Praagse lente tegen het lijf liepen. In Achberg vonden heel verschillende mensen elkaar in de 'Derde Weg', het alternatief tussen kapitalisme en communisme. Nooit heeft de driegeleding zo'n kans gehad als toen. Er was een ongelooflijk dynamische sfeer. Het vraagt om een diepere analyse wat uit de Derde Weg geworden is. De uitlopers hiervan waren de vredesbeweging, de groenen en dergelijke groeperingen. Het is ontzettend spijtig dat de verbindende gedachte steeds lijkt te verdwijnen. Er zijn behoorlijk sterke tegenmachters.'

Sleutel

De idee van de driegeleding ging voor Edithe naadloos over in de vrijeschoolpedagogie. 'Toen ik in aanraking kwam met de vrijeschool voor mijn oudste kinderen, kwam ik voor het eerst de idee van de driegeleding tegen. Heel eenvoudig: vrijheid, gelijkheid en broederschap in hun eigen gebied. Het was voor mij het ei van Columbus. Ik gooide het boekje waar dat in stond tegen het plafond en riep hoera! Het was precies de sleutel waarnaar ik al die jaren in mijn studietijd had gezocht, in allerlei alternatieven tussen christelijk en ethisch anarchisme. Toen echter de kinderen naar school gingen, was ik verbaasd dat ik niets van die idee tegenkwam.'

'Veel later, in de jaren tachtig, begon de driegeledingsimpuls door te dringen tot de vrijeschoolbeweging. Er is toen een aantal intensieve lerarenconferenties geweest. Lerarenzelfbestuur, sociale hoofdwet, vrijheid van onderwijs, daar waren we toen mee bezig. Mouringh kwam met zijn 'onderwijswetje', waardoor het mogelijk gemaakt kon worden een vrije sector binnen het onderwijs te creëren. Het zou nog steeds ingediend kunnen worden; het is ongelooflijk creatief. Maar het strookt niet met de tweede fase waar de vereniging van vrijescholen voor gekozen heeft.'

Intussen was Edithe lid geworden van de Antroposofische Vereniging. 'Wij hebben ook als driegeleders, zoals we werden genoemd, en redactie van *Driegonaal* in die tijd contact met de Antroposofische Vereniging gezocht. Het was de "Lievegoedperiode", om het maar zo te zeggen. Ik had alle respect voor Lievegoed en ging ook naar zijn lezingen. Maar hij had

niet veel op met driegeleding. In het geheel van de vereniging waren we buitenbeentjes, het was een heel andere stroming. Binnen de vereniging was het niet echt wenselijk je met politiek bezig te houden. Daar is natuurlijk wat voor te zeggen. Je kunt op allerlei manieren met politiek omgaan. Maar Steiner heeft na 1917 zo veel gedaan aan het sociale probleem. En dat was gewoon politiek. Wat de vereniging nu doet kun je ook politiek noemen: je aanpassen en zorgen dat je politiek correct bent.'

Moederschap

Als lerares van vrijescholen was de verbinding met de antroposofie en driegeleding een duidelijke zaak.

'Aan de ene kant is er de grote politiek met zijn vaste en moeilijk te veranderen structuren. Aan de andere kant is er de hoop en kracht gevende uitspraak van Steiner in de *Kernpunten van het sociale vraagstuk* dat iedereen vanuit zijn eigen positie aan driegeleding kan werken. Dat heb ik mij als moeder en parttime werkende huisvrouw heel erg aangetrokken. De werkende moeder was toen in de antroposofische kring taboe. Ik beschouw het moederschap wel degelijk als een beroep, maar het hangt af van je eigen lot of je wel of niet als moeder ook buiten het gezin werkt.'

'Ik denk dat de gezinscultuur kan doorwerken naar het maatschappelijk veld door bewuste keuzen te maken bij de aanschaf van kleding, voeding en speelgoed en bij de schoolkeuze voor je kinderen. Dat betekende het opzetten van verdeelcentra voor bepaalde producten, die later tot de Gimselwinkels zijn uitgegroeid. Het betekende ook je inzetten voor vrijheid van onderwijs. Een hoogtepunt voor mij was het congres voor vrijheid van onderwijs in de RAI in Amsterdam, samen met vertegenwoordigers van het protestants-christelijk onderwijs. Daar waren toen in 1988, een paar duizend ouders bij elkaar! Waarom heeft dat niet verder kunnen gaan?'

Vrijeschool in Meppel

De oprichting van de vrijeschool in Meppel in 1992 is een van Edithe's wapenfeiten. De bloei en teloorgang van deze op de beginselen van de driegeleding gefundeerde school is voor Edithe een van de hoogtepunten, maar tegelijk ook een van de dieptepunten van haar leven.

'Mouringh heeft veel studiebijeenkomsten over driegeleding in Meppel gehouden. Hij heeft daar als het ware gezaaid. Nadat ik er een keer een lezing had gegeven, ontstond een studiegroep die elke veertien dagen bijeenkwam. Toen kwamen de ouders met de vraag of ik met hun hulp niet met een vrije bovenbouw wilde beginnen. Ik stond net voor de keuze: in Zutphen blijven, teruggaan naar Leiden of in Bergen aan het werk. Ik koos voor Meppel, het grootste avontuur. Je kunt niet zomaar jarenlang over vrijheid van onderwijs praten zonder consequenties. Ik had sterk het gevoel dat het van "daarboven" was voorbereid. We zijn met dertien kinderen begonnen en ik heb zelf de eerste leraren erbij gehaald, onder wie drie Wageningse ingenieurs. Bijna allemaal mensen uit de driegeledingsopleiding, maar ook mensen uit Meppel. Het was een mooi begin met enthousiaste ouders.'

'De school zou gefinancierd worden uit de opbrengst van een tuin. Meppel ligt midden in een agrarisch gebied. Het stond voor mij vast dat het een school moest worden met tuinbouw. Dat raakt allerlei kanten, niet alleen de pedagogie, ook het milieu en de economie. Als bron van inkomsten viel de tuinopbrengst tegen, met hoeveel overgave daar ook door de ouders werd gewerkt. Op een dag raakte ik in een gesprek, over de sloot heen, met onze buurman, Ludzer van der Schors, directeur van een AOC, een agrarisch onderwijscentrum. Hij was direct enthousiast voor de oprichting van onze vrijeschool en wilde met zijn AOC als overkoepelde organisatie optreden. Maar wij wilden vooral vrij zijn. Ludzer vond dat geen punt en loste het vraagstuk ter plekke op met de mededeling: "Jullie zijn een parallelle leergang." Wij konden ook een afsluitend examen organiseren voor de leerlingen van de elfde klas die zo een "groen" diploma kregen.'

'Op een gegeven moment hadden we zelfs negentig leerlingen. Er moesten leraren

bijkomen vanwege het groeiend aantal leerlingen. Achteraf begrijp ik heel goed dat het voor een aantal nieuwe leraren heel moeilijk was om in die hechte gemeenschap van driegeleders binnen te komen. Langzaam aan kwamen er spleten in het college. We hadden zo onze eigen manier van vergaderen en problemen oplossen via een heel levend, helder, gestructureerd denken.'

Edithe de Clercq Zubli geeft momenteel nog enkele lessen aan de Groningse bovenbouw: 'De leerlingen boeien me, en het verkeer met de collega's is leerzaam en prettig. Verder geef ik les aan de Academie voor Sociale Kunst, een belangrijk initiatief. Daar kan ik ook mijn hobby's kwijt: cultuurperiodes, het sprookje van Goethe en dergelijke. Last but not least ben ik grootmoeder van acht kleinkinderen. Oma zijn is goed en hard werken.'

'Toen viel er iets controversieels voor met een eindwerkstuk, en dat is zacht uitgedrukt. Het verwijt trof de leerling, maar in feite ging het om de verantwoordelijke leraren. We hebben toen in een evaluatie willen vaststellen wat er nu precies was gebeurd en daarbij is het vertrouwen geschonden. Er ontstond grote onrust onder ouders en leerlingen, de school halveerde in een jaar tijd. Bij onze afwijzing van de overheidseisen inzake de "tweede fase" vielen opnieuw leerlingen af. Met een klein aantal hebben we het nog een jaar geprobeerd in de vrije sector. Financiële problemen noodzaakten ons zelf het initiatief te beëindigen. We hebben bijna alle kinderen naar een andere goede plek kunnen begeleiden. Die jaren in Meppel hebben me heel veel geleerd. Het was geen verloren tijd, ook niet voor de leerlingen. Zij hebben het sociale oefenen onbewust meegekregen, de ouders ook bewust.'

Artikel uit: **Motief, maandblad voor antroposofie** - nr. 72, maart 2004
© Antroposofische Vereniging in Nederland
www.antroposofie.nl